

Ernszt Ildikó

ÉBRESZTŐ A (LÁTSZÓLAGOS) CSIPKERÓZSIKA ÁLOMBÓL? – NYELVI JOGOK A NEMZETKÖZI JOGBAN

Az az uralkodó, aki egyetlen nyelvet akar ráerőszakolni minden alattvalójára, ostobaságot csinál, ráadásul ez gyengeségének is jele – írta csaknem egy évezreddel ezelőtt Szent István király egy fiához írt levelében. Ha valamit meg kellett volna tanulnunk a történelemből, ezt igen. Tanulnunk kellett volna az elmúlt több mint ötven év tragikus tapasztalataiból. Hiszen a II. világháború óta az erőszakos konfliktusok több mint 20 millió emberéletet követeltek, melyek többsége már országhatárokon belül történt, etnikai megosztottságnak köszönhetően; ahol nyelvi, vallási vagy faji alapon tört ki az ellenségeskedés és a népiirtás, öldöklés.

Valójában túl kevés figyelmet szenteltek az államok nyelvi politikájára és azok esetlegesen igencsak súlyos következményeire. Hiszen a nyelv központi szerepű közösségi szimbólum.¹

I. A nyelvi intolerancia története²

Nem a modern idők szüleménye, és nem is kizárólag a nyugati világ jelensége. Az első, nyelvi alapon történő diszkriminációt a Biblia jegyezte fel: az Ótestamentumban, a Bírák könyvében örökítik meg azt, hogy a gileádiak az efraimitákat gyilkolták, akiket az akcentusuk alapján lehetett beazonosítani. Íme az első, nyelvi alapon történő etnikai tisztogatás.

Az előbbi példa ellenére egészen a 17. századig csak kivételesen fordultak elő hasonló esetek: ahogy Dua megfogalmazta: „Az uralkodó osztályt nem érdekelte, hogy a tömegek milyen nyelvet beszélnek egészen addig, amíg tudták, hol a helyük.”

Nagy Sándor nem kényszerítette a görög nyelvet hatalmas birodalma alattvalóira, hanem arra bátorította katonáit és hivatalnokait, hogy beházasodjanak az őslakos elit családokba, és majdan születendő gyermekeik a görög nyelv és kultúra alatt nevelkedvén elterjesztik az általa alapvetőnek tartott értékeket – a stratégia kétértelműen határosnak bizonyult.

A Római Birodalom több tekintetben szintén többnyelvű volt, bár magával hozta a latin nyelv elterjedését.³ Helyi szinten szintén a saját nyelvüket használták ügyes-bajos dolgaik intézésében. Ennek ellenére a latin széles körben elterjedt, sok nyugat-európai nyelvet felolvasztott, de ez nem valamiféle erőszakos nyelvi politika eredménye, egész egyszerűen természetes következménye a központosított római közigazgatásnak, a hadseregnek és a sokak számára oly vonzó római kultúrának.

A Bizánci Birodalomban a görög hivatalossá lett, de az irodalmi nyelvek nem voltak tiltottak, ellenkezőleg: virágozni kezdtek. Az iszlám is

1 A nyelvészek riasztó adatokat közölnek a nyelvek hanyatlásáról, melyek egy adott közösséghez való tartozás fundamentumai: a becsléseik szerint egy évszázadon belül eltűnik ma beszélt nyelvek 50-90 %-a. Ez főként Európán kívül beszélt nyelveket érint, de a jelenség kontinensünket is érinti. In: RICHARD L. CREECH: *The Paradox of a Babel United in Diversity, Law and Language in the European Union*. Europa Law Publishing, Groningen, 2005., 63. o.

2 *Language, Minorities and Human Rights* Fernand de Varenness, *International Studies in Human Rights*. Martinus Nijhoff Publishers, Vol 45, Kluwer Law International, The Hague, The Netherlands, 1996. 4-16. o.

3 pl. a Kis-Ázsiába küldött dokumentumokat lefordították, a keleti bíróságok szintén görögül ítéleztek.

ismerte a „nyelvi türelmet”, nem terjesztették el erőszakos módon a nyelvüket.

Nyugat-Európában a Római Birodalom eltűnése után a latin vált általánosan elterjedté a felső, uralkodó réteg körében, mint a liturgia, a válás, a közigazgatás és a jog nyelve. De ez nem jelentette azt, hogy a helyi nyelveket elsöpörte volna. A 11-12. századtól kezdődően, az oktatás elterjedésével, majd a reformációval és Gutenberg nyomdája megjelenésével a helyi nyelvek kerültek előtérbe.

Változás a 15. században kezdődött, amikor kezdett kényelmetlenné válni az uralkodó osztálynak a helyi nyelvek használata, és a centralizációval megindult a nyelvi centralizáció is. A nemzetállamok megjelenése ugyanezt a folyamatot indította el.

Egy idézet a francia forradalom idejéből: „Forradalmasítottuk a kormányt, a jogokat, a szokásokat, a kereskedelmet és a gondolkodást, forradalmasítsuk a nyelvet is, ami ezek mindennapi eszköze. Polgártársak! A szabad emberek nyelve egy és ugyanaz kell, hogy legyen mindenki számára!”⁴

Egyedül a francia nyelv volt az, ami képes volt a forradalmi eszmék közvetítésére, az összes többi nyelv alsóbbrendű volt, minderre alkalmatlan.

A 19. század végétől a II. világháborúig – ahogy sok más országban is – az USA-ban megpróbálták egyfajta természetes összekötőkapcsot létrehozni a polgárok között – ez az angol nyelv lett volna. És annak ellenére, hogy „a Szabadság Földjén” soha nem tették kötelező államnyelvvé az angolt, azok, akik idegen nyelvet beszéltek, nem kaptak munkát vagy börtönbüntetés veszélye lebegett felettük. (Az I. világháború után hét amerikai államban bűncselekménnyé nyilvánították azt, ha egy tanár nem angolul beszélt.)

Látható, hogy a modern nemzetállamok, a centralizált államok az egy „közös” nyelv használata mellett kardoskodtak mint e nemzeti egység megteremtése egyik fontos eszközeként.

A kommunista országok elvileg a nyelvek egyenjogúságát hirdették, hogy minél hamarabb el tudják juttatni az illetékes „elvtársakhoz” a világmegváltó forradalmi eszméket. Bár Sztálin mintha nem egészen ezt az álláspontot tette volna magáévá, amikor az orosz állami iskolákba való önkéntes regisztrációt szorgalmazta. Ugyanilyen törekvéseknek volt szemtanúja ezen időkben Mussolini Olaszországa, Spanyolország, a náci Németország, Mustafa Kemal modern Törökországa.

Még egy adott fajon belül is felütötte a fejét a nyelvi intolerancia, veszélyt jelentett az eltérő nyelv a fennálló hatalmi rendre. Dominikában egy Trujillo nevezetű diktátor elrendelte a haiti munkások kitoloncolását az országból. Mivel a dominikaiakat és a fekete haiti munkásokat nem lehetett a fizikai megjelenésük alapján megkülönböztetni, ezért arra kérték az embereket, hogy a „perro” szót ejtsék ki, ami kutyát jelent. Egy haiti, akinek az első nyelve kreol vagy francia, képtelen a kasztíliai dupla „r”-t helyesen kiejteni, így, ha „szerencséje volt”, deportálták.

Az I. vh után „megcsinált”, megkonstruált új államok mesterséges volta új, súlyos nyelvhasználati problémákat indukált.⁵

Mit tehet a nemzetközi jog akkor, amikor az államhatalom súlyos vakságában és ostobaságában nyelvi intoleranciára adja a fejét?

II. A nemzetközi jog: szivárványszínű nemzetközi biztosíték rendszer

A nemzetközi jog rendkívül színes „erődrendszert” épített ki a nyelvi jogok védelmére. Többpólusú az általa létrehozott védelmi mechanizmus: szerephez jutnak az emberi jogok és a különféle nemzetközi egyezmények, dokumentumok is⁶, melyek főként a XX. század termékei. Az emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződéseket

4 DE VARENNESS, 10. p.

5 A multikulturális Osztrák-Magyar Monarchia és az Ottomán Birodalom felbomlása súlyos kisebbségi kérdéseket – nyelvi kisebbségit is – vetett fel. In: CREECH, 133. p.

6 Az alább felsorolt valamennyi nemzetközi szerződés, illetve dokumentum ebbe a körbe sorolható:

a/ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966.

b/ Emberi Jogok Európai Egyezménye, Róma, 1950.

c/ Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (ENSZ, 1992.)

d/ Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, Európa Tanács, 1993.

e/ Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201. számú ajánlása, Európa tanács, 1993.

f/ Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló keretegyezmény, Európa Tanács, 1995.

g/ Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Nyelvi Jogok Világkonferenciája, 1996.

leszámítva az 1990-es években éli reneszánszát a téma – számos konferencia, nemzetközi szerződés, ajánlás foglalkozik a nyelvi jogok kérdésével,⁷ olyan érzést keltve, mintha – „mesés” hasonlattal élve – évszázados Csipkerózsika-álomból ébredt volna a téma.⁸

A fentiek alapján biztosított védelmi rendszer több pilléren nyugszik: már létező fórumokhoz fordulás lehetőségével, illetve az ún. „reporting system” felállításával.⁹ Jelen tanulmányban a fent felvázolt rendszer csak egy vonulatával kívánok foglalkozni: a nyelvi jogoknak az emberi jogok segítségével történő védelmével.

II.1. Az emberi jogok a nyelvi jogok szolgálatában

A klasszikus értelemben vett emberi jogok voltak a nyelvi jogok első védőbástyái:

- a/ a szólásszabadság,
- b/ a diszkrimináció tilalma, valamint
- c/ a magán- és családi élethez való jog.

Mind a mai napig szerepet kapnak a védelmi rendszerben, annyi különbséggel, hogy már egy újonnan kialakult emberi joggal is számolni kell: a kisebbségek nyelvhasználatához való jogával. A rendszer azonban még komplexebbé és jobban felépítetté vált: – ahogy fent erre már történt utalás – az 1990-es évektől sorra fogadják el a speciálisan a kisebbségi nyelvek védelmére vonatkozó nemzetközi egyezményeket a maguk kialakította biztosítékokkal. Így egy további védelmi szint jött létre arra az esetre, ha a fent részletezett klasszikus, hagyományos emberi jogvédelem nem elérhető.

II.2. A szólásszabadság

1993-ig, amíg az Emberi Jogi Bizottság tisztázta a kérdést, a számos döntés ellenére nem volt

egyértelmű a szólásszabadság és a nyelvhasználat kapcsolata.

A *Dominique Guesdon v. France* ügyben¹⁰ (1990.) a panaszos – akinek az első nyelve breton volt – arra hivatkozott, hogy a francia bíróságok megsértették a szólásszabadságát, mert nem teljesítették azon kérését, hogy ő és a mellette tanúskodók hadd tegyenek vallomást breton nyelven, és azt tolmács fordítsa le. Visszautasították azt az érvelését, hogy anélkül ítélték volna el, hogy meghallgatták volna. Az indokolás szerint azért nem áll meg az érvelése, mert mind a két – breton és francia – nyelven egyaránt beszél, és ő választotta azt, hogy nem „szólal meg” franciául: így a „saját szerencsétlenségének a kovácsa” volt.

Más – a fentihez kísértetiesen hasonlító – beadványokban ugyannerre a következtetésre jutott az Emberi Jogi Bizottság.¹¹

Az *Yves Cadoret és Hervé Le Bihan v. France* ügyben (1991.)¹² a vád három közüti jelzés megrogálása volt. A panaszosok kérése ugyanaz volt, mint az előbbi ügyben: ők és tanúik breton nyelven szerettek volna vallomást tenni. A rennesi fellebbviteli bíróság elutasította kérésüket, és elítélte őket. A Bizottság megállapította, hogy nem sérült a szólásszabadságuk azzal, hogy nem fejezhették ki magukat breton nyelven, hiszen mind a két nyelven beszéltek. Durván elutasították keresetüket, pedig tényleg arról van szó, hogy olyan nyelv használatára kényszerítették őket, amit nem kívántak használni – vagy franciául beszélnek, vagy megfosztják őket a bírósághoz való fordulás alapvető jogától.

Hasonló eredménnyel zárult az *X. v. Írország* ügy (1970.)¹³: a panaszos köztisztviselő, aki családi pótlékra jogosult mind a négy gyermeke után. Az ezt igénylő formula kizárólag ír nyelven elérhető, amin ő se nem ír, se nem beszél.

h/ Nemzeti Kisebbségek Oktatási Jogairól Szóló Hágai Ajánlások és értelmező Megjegyzések, EBESZ, 1996.

i/ Ajánlás a kisebbségek felsőoktatásban való részvételéről, Európa Tanács, 1998.

j/ Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokféleségről, 2001.

7 Természetesen a világháborúkat követő békeszerződések és az azt követő „népszövetségi” korszak is „kénytelen” a kérdéssel foglalkozni.

8 Az EU szintén foglalkozott a nyelvek védelmével – a nyelvi sokszínűséget a biológiai sokféleséghez hasonlítva. Az EU kibocsátott egy „nyelvi akcióprogramot” (Language Action Plan) 2003 júliusában, mely felszólítja a tagállamokat, hogy speciális figyelmet szenteljenek és védelmet biztosítsanak azoknak a nyelvi közösségeknek, melyek tagjainak száma generációról generációra csökken. In: CREECH, 66. o.

9 I. összefoglaló táblázat: A nyelvi jogok rendszere a nemzetközi jogban

10 UN GAOR, Vol. II., 45. Session, p. 61., UN Document A/45/40 (1990)

11 Ezek voltak az ún. Breton – ügyek.

12 Communications Nos. 221/1987, 333/1988, 11 April 1991

13 DE VARENNESS, 41. p.

Ragaszkodott ahhoz, hogy az űrlapot angol nyelven is biztosítsák. Figyelmeztették, ha nem tölti ki ír nyelven, elveszíti a juttatást. Erre a panaszos nem volt hajlandó, aminek következtében elesett a támogatástól. Elkeheredettségében „nyelvi diktatúrát” emlegetett. Keresetét szintén elutasította a Bizottság.

A kisebbségek nyelvhasználatára vonatkozóan e jog tartalmát a *Quebec kereskedelmi jelzések/cégtáblák ügy (Ballantyne, Davidson és McIntyre v. Kanada ügy)*¹⁴ magyarázza meg világosan. Quebec tartományban egy olyan törvényt hoznak, miszerint a kereskedelmi cégtáblákat és a cégek neveit kizárólag franciául írhatják ki. A kérelmezők arra hivatkoznak, hogy ez a rendelkezés sérti a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. szakaszát.

A Quebeci kormány érvelése szerint a szólásszabadság csak a politikai, kulturális és művészeti vélemény kifejezésére vonatkozik, ez pedig gazdasági kérdés, így erre nem terjed ki. Továbbá a szólásszabadság nem abszolút jog, így nem foglalja magában a cégtáblák nyelvének kiválasztását, a korlátozás pedig ésszerű volt a francia nyelv és kultúra védelme érdekében.

A Bizottság visszautasította ezt az érvelést. Kimondta, hogy nem lehet így leszűkíteni a védett értékeket – nem csak politikai, kulturális, művészeti kifejezésre vonatkozik a vitatott emberi jog, de hírekre, információk terjesztésére, kereskedelmi területre is. Nem kevésbé értékek ezen jog fenti vonatkozásai sem.

A jog korlátozása pedig csak az erkölcsök, közrend, közegészség, közbiztonság, mások jogainak a védelme érdekében történhet – így egyetlen kivétellel sem igazolható a szűkítés.

Megállapították, hogy a szólásszabadság biztosítása nem foglal magába pozitív nyelvi kötelezettséget az államra nézve, csak be nem avatózó kötelezettséget az egyének magánügyeibe. A most megfogalmazott „nyelvi be nem avatózás politikája” nagy mértékben teret nyert mind

nemzeti, mind nemzetközi szinten. Ennek ellenére természetesen voltak és vannak renitens államok, akik más utat választanak – a szólásszabadság megsértésének útját. Csaknem 10 évvel ezelőtt a bolgár kommunista kormány betiltotta a török nyelvet a „közösségi életben”, a török nevet meg kellett változtatni. Akik ezt nem vették tudomásul, nem kaptak fizetést, nem utazhattak az országban. Egy népszerű vicc szerint a török volt a világ legdrágább nyelve, mert az, hogy valakit török néven szólítottak 5 levába – egynapi fizetésbe került, egy rövid párbeszéd 50 levába.

Az 1990-as években Törökországban pedig az antiterrorista törvény betiltotta a kurd nyelv használatát közterületen, középületekben, rádió és TV adásokban.

Japánban szintén problematikus az a börtönügyi törvény, ami megtiltja idegen nyelvek használatát a családi látogatások alkalmával – hacsak a börtön igazgatója erre nem ad engedélyt.¹⁵

II.3. Nyelvi alapon történő diszkrimináció

A nyelvi alapon történő diszkrimináció akkor jelenhet meg, amikor az állam az „egy nyelv mindenkinek” politika élharcosa, és nyelvi kritérium alapján biztosítja a kormány által nyújtott forrásokhoz való hozzáférést: elsősorban a foglalkoztatást és a közoktatást. De nem minden megkülönböztetés lesz feltétlenül diszkriminatív: csak abban az esetben minősül annak, ha az egyének ésszerűtlen és elfogadhatatlan megkülönböztetést szenvednek el. Kétségkívül nehéz meghúzni ezt a határvonalat: egyfajta egyensúlyt kell teremteni a kormány érdekei és prioritásai, valamint az érintett magánszemélyek érdekei között.

Az Állandó Nemzetközi Bíróság a mára már klasszikussá vált „*Német letelepedők tanácsadó véleményében*”¹⁶ tisztán, világosan megfogalmazta, hogy az indirekt, nem kimondott, csak a

14 uo. 43. o. In: ENSZ Emberi Jogi Bizottsága Közlemények, Nos. 359/1989 és 385/1989, 1993. március 31.

15 A fenti példákat tovább lehet folytatni: Algériában kizárólag az ország hivatalos nyelvén lehet mozifilmeket bemutatni és konferenciákat tartani. 1994-ben Franciaországban egy olyan törvényt hoztak, ami korlátozta a francián kívül valamilyen nyelv használatát – még a magánszféra területén is. A „Conseil Constitutionnel” a szólásszabadság megsértéseként értékelte az említett törvény rendelkezéseit. (In: DE VARENNESS, 50. p.) Szintén megemlíthető egy másik japán példa: a koreai kisebbséget kizárólag japán nyelven való oktatásra kényszerítették, és arra, hogy japán történelmet tanuljon japán tankönyvekvől. In: LI-ANN THIO: *Managing Babel: The International Legal Protection of Minorities in the Twentieth Century*. International Studies in Human Rights, Martinus Nijhoff Publishers, 2005, 178. o.

16 Advisory Opinion on Questions Relating to Settlers of German Origin in Poland, Permanent Court of International Justice, Series B (1925), No. 6. www.worldcourts.com

felszín alatti megkülönböztetés is lehet diszkrimináció. Az I. világháború előtt német letelepedők bizonyos tulajdonjogokat szereztek az általuk elfoglalt olyan területek felett, amelyeket később Lengyelországhoz csatoltak. A háború után a lengyel törvényhozás olyan normát alkotott, amit látszólag valamennyi lengyel állampolgárra alkalmazni kellett, de valójában azt eredményezte, – az volt a célja –, hogy megfoszák a német ajkú polgárokat az így megszerzett területeiktől. Kétségkívül igaz, hogy néhány lengyel származású személyre is alkalmazták, olyanokra, akik az eredeti német letelepedőktől szereztek tulajdonukat. A bíróság kifejtette, hogy bár a törvény konkrétan tényleg nem utalt a németül beszélő lengyelekre, de egyértelműen megállapítható, hogy őket „célozta meg”.

A Nemzetközi Bíróság által eldöntött *Délnyugat Afrika ügyben*¹⁷ (1966) Tanaka bíró a különvéleményében kifejti, hogy az „egyének egyenlősége nem zárja ki a különböző kezeléseket éppen különbözőségeik miatt – itt kiemeli a nyelvi különbséget. Majd továbbfűzi a gondolatot: az egyenlőtlenek egyenlő módon való kezelése éppen olyan igazságtalan, mint az egyenlőknek a különböző módon való kezelése”. A különböző módon való kezelés szükségessége nem a fizikai megjelenésből vagy faji jellegzeteségekből fakad, hanem nyelvi, társadalmi és egyéb tényekből”. Tehát addig ésszerű valamilyen korlátozás – akár a nyelvvel kapcsolatban – amíg az ésszerű kereteken belül marad.

Az Emberi Jogi Bizottság a fent említett Breton ügyekkel a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 26. szakasza (jog előtti egyenlőség) alapján is foglalkozott. Arra hivatkoztak, hogy az, hogy csak francia nyelvet lehet használni a büntetőeljárás során, nyelvi alapon történő diszkriminációt jelent. (A bíróság előtt ez az érv sem állta meg a helyét.) Érdekes összehasonlítani az Emberi Jogi Bizottság ellentétes álláspontját az Amerikaközi Emberi Jogi Bíróságéval: amíg az Emberi Jogi Bizottság szerint nem eredményezhet diszkriminációt a mindenre ugyanazon nyelvi követelményeket rákényszerítő állami politika, addig az Amerika-

közi Emberi Jogi Bíróság szerint adott esetben ez elképzelhető.

II.4. A kisebbségek nyelvhasználathoz való joga

Az *Albániai Kisebbségi Iskolák ügyben* (1935)¹⁸ az Állandó Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleményét bocsátott ki, amelyben egy albán jogszabály érvényességét vizsgálta. A jogszabály értelmében az összes magániskolát be kellett zárni. Ez a görög kormány szerint ellentétes volt az albán kisebbségi szerződéssel, ami biztosította a kisebbségeknek azon jogát, hogy saját iskolákat tartsanak fenn. Albánia azzal érvelt, hogy ez egyaránt vonatkozott az albán többségre és a görög nyelvű kisebbségre.

A Bíróság azzal érvelt, hogy a görög ajkú albánok speciális jogokat kell, hogy élvezzenek, itt ebben az esetben a magániskoláik fenntartásának a jogát, ahol az oktatás nyelve görög. Ez azért szükséges, hogy olyan jogokat biztosítsanak, amelyek elősegítik nemzeti hagyományaik, jellegzetességeik megőrzését. Tehát éppen speciális, „érzékeny” helyzetükből fakadóan olyan jogokat is élvezhetnek, ami nem „jár meg” a többségnek.

Ez a speciális védelem több jogot is magába foglal: a nyelv magáncélú vagy közösségi használatát, a kisebbségi nyelven történő névhasználat jogát, az oktatáshoz való jogot¹⁹ és a publikációhoz, tömegtájékoztatáshoz való jogot kisebbségi nyelven.

II.5. Írott malaszt? Vagy mégsem?

Amint láthattuk, a nemzetközi jog komplex rendszert épített ki a nyelvi jogok védelmére. A téma szinte valamennyi szegmense nemzetközi jogvédelem alatt áll. Mindezek ellenére állandó a „nyelvi türelmetlenség”, köztudott tény, hogy nincs konszenzus a kisebbség mint olyan definíciójának meghatározásában sem.

Számos esetben az államok azonban példa értékű gyakorlatot hoztak létre a kisebbségi nyelvek érdekében: Ausztriában az állam rész-

17 South West Africa Case, Second Phase, International Court of Justice, 1966. In: DE VARENNESS 69. p.

18 Advisory Opinion on Minority Schools in Albania, Permanent Court of International Justice, Series A/B (1935), No. 64. 3, 17. o.

19 vö. „Belga nyelvi ügygel” az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatából. BERGER, Vincent: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, Budapest, 1999.

ben állja a két nyelven beszélő óvónők képzését. Grönlandon a parlamentben párhuzamosan két nyelven folytatják az üléseket: a grönlandi nyelv mellett folyamatosan dán nyelvre fordítanak. De a finn gyakorlat is elismerésre méltó: a szami kisebbség saját nyelvén fordulhat bírósághoz, és kulturális autonómiát élvez saját területén belül. A rádió- és televízió műsoraiban való folyamatos megjelenés lehetőségének a biztosítása szintén a nyelvi jogok szolgálatában áll. (pl. Magyarországon, Ausztriában kisebbségi nyelven sugárzott műsorok)²⁰

Nem vitatott tény, hogy a nyelvi sokféleség közös kulturális örökségünk, ugyanúgy, mint a

biológiai gazdagság. A kétféle sokszínűség egy tőről fakad: pusztán életünk más-más szegmensét érinti. Az, hogy egy nyelvet egy másik fölé emelünk, ugyanolyan botorság, mint az élővilág egyik vagy másik faját a másik fölé emelni – mindkét cselekedet a kényes egyensúly megbomlását okozza – beláthatatlan következményekkel. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az állam ne korlátozhatná ésszerű keretek között a kisebbségi nyelvek használatát.

Hogy hogyan gazdálkodunk ezen globális kulturális örökségünkkel, kincsünkkel – unokáinknak gazdagságot vagy koldusbotot választunk, rajtunk áll.

A nyelvi jogok rendszere a nemzetközi jogban

Dokumentum	Minek a keretében fogadták el?	Ellenőrzési, védelmi mechanizmus	Lényegi tartalma a nyelvi jogokkal kapcsolatban
Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948.)	ENSZ	–	Nyelv szerinti megkülönböztetés nélkül biztosítandó: – a nyilatkozatban rögzített valamennyi jog és szabadság (2. cikk) – törvény előtti egyenlőség és védelem (7. cikk)
Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950.)	EURÓPA TANÁCS	Emberi Jogok Európai Bírósága (Strasbourg)	– megkülönböztetés tilalma (14. cikk, 12. kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikk) – szólásszabadság, (10. cikk) – magán- és családi élethez való jog (8. cikk)
Polgári- és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966.)	ENSZ	Emberi Jogi Bizottság, Békéltető Bizottság	Nyelv szerinti megkülönböztetés nélkül biztosítandók az alábbi jogok: – a benne szereplő valamennyi jog (2. cikk) – gyermekek védelme (24. cikk) – közügyek vitelében való részvétel (25. cikk) – törvény előtti egyenlőség (26. cikk) – a nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek csoportban való vallásgyakorlása, saját kultúra, saját nyelv használata
Nyilatkozat a Nemzeti vagy Etnikai, Vallási és Nyelvi Kisebbségekhez Tartozó Személyek Jogairól(1992.)	ENSZ	– az államok kötelesek együttműködni – a szakosított szervezetek és az ENSZ rendszerének egyéb szervei közreműködésével	– kisebbségek nyelvi identitásának védelme (1. cikk) – saját kultúra, nyelv használata – kult. és közéletben való részvétel – döntéshozatalban való részvétel – egyesületek fenntartása – kapcsolattartás a többi taggal (2. cikk) – hátrányos megkülönböztetés tilalma (3. cikk) – törvény előtti egyenlőség – nyelvük fejlesztéséhez kedvező feltételek biztosítása – anyanyelvi oktatás, nyelv ismeretének ösztönzése (4. cikk)

20 THIO, 178. o.

Dokumentum	Minek a keretében fogadták el?	Ellenőrzési, védelmi mechanizmus	Lényegi tartalma a nyelvi jogokkal kapcsolatban
Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartája (1992.)	EURÓPA TANÁCS	rendszeres jelentések („reporting system”) az ET Főtitkárának, melyeket szakértői bizottság vizsgál meg, amely jelentést készít a Miniszteri Bizottság részére	Komplex jogok rendszere, az anyanyelvhasználati jogok „Bibliája” – anyanyelvi oktatás (8.) – igazságszolg. (9. cikk) – közig. hatóságok, közszolg. szervek tevékenysége (10. cikk) – tömegtájékoztatás (11. cikk) – tevékenység (12. cikk) – gazd. és társ-mi életben való részvétel (13. cikk) – határokon túli kapcs (14. cikk)
1201-es Ajánlás (1993.)	EURÓPA TANÁCS	–	– nyelvi identitás szabad kifejezése, asszimiláció tilalma (3. cikk) – tv előtti egyenlőség (4. cikk) – anyanyelv szabad használata, – névhasználat, földrajzi nevek, feliratok – hatósági eljárások során (7. cikk) – oktatás és intézmények (8. cikk) – akadálytalan kapcsolattartás más országban élő hasonló nyelvi csoport tagjaival (10. c.)
Az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezménye (1995.)	EURÓPA TANÁCS	– Európa Tanács Miniszteri Bizottsága figyelemmel kíséri a végrehajtást, – rendszeres jelentések a Főtitkárnak („reporting system”)	vö. 1201-es ajánlás tartalma + – kultúra fejlesztése, identifikációjuk megőrzésének feltételeit – nyelvi csoport tagjainak védelme a „támadásokkal” szemben (7. cikk)
Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokféleségről (2001.)	UNESCO	– nemzetközi együttműködés	– mindenkinek joga van az általa választott nyelven – különös tekintettel anyanyelvére – kifejezni önmagát, művét megalkotni (5. cikk) – a nyelvi sokszínűség a kulturális sokféleség garanciája (6. cikk)

Felhasznált irodalom

- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, ENSZ (1948.)
- Emberi Jogok Európai Egyezménye, Európa Tanács (1950.)
- Polgári- és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, ENSZ (1966.)
- Nyilatkozat a Nemzeti vagy Etnikai, Vallási és Nyelvi Kisebbségekhez Tartozó Személyek Jogairól, ENSZ (1992.)
- Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartája, Európa Tanács (1992.)
- 1201-es ajánlás, Európa Tanács (1993.)
- Az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezménye, Európa Tanács (1995.)
- Egyetemes nyilatkozat a Kulturális Sokféleségről, UNESCO, Párizs (2001.)
- DE VARENNESS, Fernand: Language, Minorities and Human Rights, International Studies in Human Rights, Martinus Nijhoff Publishers, Vol 45, Kluwer Law International, The Hague, The Netherlands, 1996
- UN GAOR, Vol. II., 45. session, p. 61., UN Document A/45/40 (1990)
- Communications Nos. 221/1987, 333/1988, 11 April 1991
- CREECH, Richard L.: The Paradox of a Babel United in Diversity, Law and Language in the European Union, Europa Law Publishing, Groeningen, 2005
- THIO, Li-ann: Managing Babel: The International Legal Protection of Minorities in the Twentieth Century, International Studies in Human Rights, Martinus Nijhoff Publishers, 2005
- Advisory Opinion on Questions Relating to Settlers of German Origin in Poland, Permanent Court of International Justice, Series B (1925), No. 6.
www.worldcourts.com
- BERGER, Vincent: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, Budapest, 1999.
- South West Africa Case, Second Phase, International Court of Justice

